

vlivy cizorodé: buď že se nabízejí v tuzemsku zemědělské plodiny z ciziny levněji, než je nabízí domácí produkce, nebo že se zdražují domácí ceny umělými opatřeními, jako dovozními cly a různými břemeny zdražovacích opatření sociálních. Pak zvýšenou ještě měrou producenti musí mítí na zřeteli výpočty rentabilitní a musí tomuto požadavku soukromohospodářské výnosnosti podříditi vše ostatní. Tvrđovalo se, že pokles cen obilí na evropských trzích koncem 19. století bude mítí neblahý vliv na zemědělskou produkci evropskou v tom směru, že ji zatlačí opět k pěstbě extensivnější, poměrně levněji prý produkující. Je sice pravda, že extensivnější produkce produkuje levněji, ale produkuje méně, a způsobují se tímto úbytkem národnému celku nevyužitím domácích pracovních sil a výrobních pomůcek a malou výnosností finančních kapitálů, investovaných v půdě a ostatních zařízeních, nepřímó velké škody. Bylo proto i oprávněné, že se zemědělství dovolává v takovýchto nepravidelných dobách aspoň zprvu celní ochrany. Ale trvalejší odpomoc je přechod k novým intenzivnějším formám zemědělského podnikání, snad dokonce k jakémusi polnímu zahradničení, k dobytčářství, jak některé země správnou cestu v tomto směru ukázaly. Návrat k formám extensivním byl by špatným lékem.

Kapitál hmotný a finanční.

Mimo půdu a práci je ke každé produkci třeba různých surovin a různých předem připravených a vyrobených pomůcek, jako budov, nástrojů a strojů. Má-li výroba býti produktivní, musí především poskytnouti náhradu za tyto spotřebované suroviny a opotřebované pomůcky a teprve co přebývá, je jakousi naturálnou výtěží produkce. I tu bylo by produkční hospodářství poměrně nejprůhlednější, kdyby se náhrada za tyto výrobní náklady dala naturálně, věcmi téhož množství a téže jakosti. U věcí v jednom období výrobním spotřebovaných by tento postup nepůsobil obtíží, zvláště ne tam, kde se produkují plodiny téhož druhu jako byla obětovaná surovina, tedy zejména náhrada osevu u produkce zemědělské; kdežto náhrada roční opotřebované kvoty u budov a u konstrukcí výrobních a dopravních, nářadí a nástrojů musila by se zatím provésti jen účetně: musil by se

vypočítati příslušný roční podíl a musil by se jako náklad odpocítati a zadržeti z výnosu produkce, aby po letech, až příslušné zařízení produkční bude nutno obnoviti, znovu koupiti nebo vybudovati, byly tu potřebné prostředky. Vlastně se tedy tato trvalejší zařízení provozovací také postupně ve vyrobených tovarech vyprodávají a nakupují se zařízení nová, tak že podnikatel kupuje a prodává i tyto trvalejší promůcky výrobní, a není tedy tento trvalejší hmotný »kapitál« nějakou zvláštní pojmovou kategorií hospodářskou u přirovnání s ostatním oběžným hmotným produkčním »kapitálem« ostatním: surovinami a hmotami pomocnými.

A poněvadž i práce se stále obnovuje a rovněž se stále kupuje a prodává, zůstává toliko půda jako jediný vpravdě trvalý hmotný činitel výrobní. Jen u ní dá se tedy mluvit v pravém slova o pachtu, kde se vrací po zrušení smlouvy vskutku táž věc, a to ještě jen pokud se týče přírodní její substance a nikoli vybudovaných na ní zařízení melioračních, kdežto i pronájem obytných budov je vlastně prodej práva požívacího (Schumpeter), z jehož kupní ceny musí vlastník dáti později vystavěti nový dům.

Není tedy nějaký »hmotný trvalý kapitál«, to jest jakýsi zvláštní druh pomůcek výrobních, jež by trvale tu zůstávaly a odlišovaly se tímto způsobem od ostatních hmotných pomůcek produkčních či oběžného jmění těžebného, jež se jedním dějem produkčním stráví, anebo od jmění spotřebního, jež slouží přímo úkoji potřeb. V tomto směru je tedy výroba i pokud se týče těchto produkčních pomůcek trvalejších rovněž spíše jen prostředkováním směny a pouhým organisováním, seskupováním nákupem opatřených hmotných složek s prací, rovněž zakoupenou, a neliší se tyto směny k účelům produkčním ani od ostatních směn statků. Jde tu tedy pokud se »hmotného kapitálu« týče, o poměrně průhledné soukromohospodářské děje, jež by zůstaly v podstatě tytéž, i kdyby se tyto těžebné hmotné »kapitály«, trvalejší i oběžné, vyvlastnily a převedly do rukou nějaké kolektivity. Ba poměry by se spíše pak mohly zhoršiti, kdyby tato kolektivita nedbala, aby náležitě nahrazovala sešlá provozovací zařízení novými; vždyt u podniků jednotlivců je tu jakýmsi strážcem snaha, aby zachoval své soukromé jmění neztenčené a nekonsumoval jako domnělé zisky i ty výnosy produkce, jež měl zadržeti na příští nákup zničených pomůcek výrobních, kdežto ko-

lektivita je, jak zkušenost učí, v této věci mnohem méně citliva a mohla by se po případě ocitnouti »u snědeného krámu«.

Vzniká však z tohoto stavu věci, že některé výrobní pomůcky se nahrazují až po více obdobích produkčních, nový problém, zlevnily-li nebo zdražily-li se zatím tyto statky u přirovnání s cenami původními. Jistě stačí, nahradí-li se in natura totéž jich množství téže jakosti, a dá-li se toto množství a tato jakost opatřiti menším nákladem, neutrpí celkový hospodářský stav újmy, i kdyby podnikatel tímto způsobem ušetřený peníz osobně zkonsumoval. Tedy ceny reprodukční jsou dostačující ochranou. Jenže ovšem ceny reprodukční mohou býti nižší než původní ceny produkční jen pak, zdokonalila-li se technická organizace produkce tak, že dovede vyráběti zmíněná provozovací zařízení levněji, anebo snížil-li se při výrobě těchto pomůcek peníz placený, aby získání byli ostatní při této výrobě zúčastnění činitelé výrobní, hlavně snížila-li se mzda. V prvním případě sklízel by podnikatel úspěchy obecného pokroku technického, ale vzájemná soutěž výrobců tovarů téhož odvětví, jejichž pomůcky výrobní zlevnily, jistě si vynutí úměrné snížení cen jejich tovarů, a ušetřený peníz při nákupu náhradných součástí provozovacích se přešine ve prospěch kupců tovarů. Také v druhém případě, kdy jde o snížení mezd v oborech produkujících stroje a podobná zařízení výrobní, poklesly by vlivem soutěže ceny spotřebních statků, jež se pomocí těchto strojů vyrobí, a tento tlak na ceny byl by asi zesilován tím, že by zároveň se mzdami v průmyslu směru investičního klesaly i mzdy v průmyslu tovarů spotřebních, poněvadž přeliv dělnictva z jednoho odvětví do druhého je značný přes obtíže, jež působí požadavek odbornosti v každé výrobě. Ostatně rozpor mezi cenami produkčními a reprodukčními je i jinak velikého dosahu, a budeme se jím ještě obrátiti v oddílech dalších.

Tímto způsobem jsme tedy vyhostili z národohospodářské theorie pojem h m o t n ě h o produkčního »k a p i t á l u«, čili hospodářských statků druhého nebo vyššího řádu, to jest zvláštní kategorii statků, jež by zdánlivě sloužila za pravidelných okolností produkci znovu a znovu, ustavičně, byla jaksi trvalého života, smíme-li tak říci, a jež na rozdíl od statků spotřebních neslouží spotřebě přímo, nýbrž napomáhá jen jejich produkci, ale tak, že produkce pomocí těchto pomůcek je mnohem vydatnější a rychlejší než produkce bez nich, čímž se dodatečně nahrazují

oběti na produkci těchto pomůcek výrobních prve věnované, jakož i nepřímá ztráta, jež byla způsobena tímto prodloužením produkce o výrobu oněch pomůcek výrobních. Užíváme-li u těchto produkčních pomůcek názvu »kapitál« místo vhodnějšího snad názvu »j m ě n í těžebné«, musíme si býti jasně vědomi tohoto stavu věci, abychom nezapadali do zbytečných rozporů, jako se dříve často u pojmu kapitál národohospodářským theoretikům stávalo. Ale zbývá ještě vysvětliti jiný pojem kapitálový, totiž k a p i t á l u à b s t r a k t n í h o, jinak též nazývaného k a p i t á l e m f i n a n č n í m neb nominálním, jímž se míní účast potřebných finančních prostředků, vázanost kupní síly po dobu výroby. Chce-li někdo vyráběti, musí míti potřebná zařízení, dále potřebné suroviny a hmoty pomocné, jakož i spotřební statky pro zúčastněné dělnictvo pro celé období výrobní in natura, anebo musí míti potřebnou kupní sílu na všechny tyto potřebné statky v penězích, jak nejčastěji bývá, anebo jinak k dispozici. V obou případech zůstává tato dispoiční moc vázána po dobu produkce a nemůže jí býti užito jinak, zejména nemůže pak, jde-li o peněžní kapitál, již býti uložena na úrok, totiž propůjčena k podnikání jiným, aby tak sama, bez jakéhokoliv dalšího přičinění a námahy dosavadního vlastníka kapitálu poskytla mu důchod, jak za dnešního vyvinutého hospodaření úvěrového je možno. Proto činí si tento finanční kapitál produkci věnovaný nárok na tutéž odměnu, které by jinde mohl dojíti, a musí se z ryzího přebytku produkce tato jeho úplata uhraditi. Ostatně u podniků založených na úvěr musí produkce tento úrok z výnosu produkce již jaksi předem uhraditi, poněvadž se tento úrok musí platiti a náleží k nákladům výrobním.

Kdyby bylo těžebné jmění, investované v trvalejších zařízeních výrobních a dopravních, včetně půdy, dále v surovinách a hmotách pomocných a ovšem i v zásobách potřeb živobytých, a z nich hlavně v potravinách, vyvlastněno a bylo majetkem nějaké kolektivity, pak by arcit zdánlivě nebylo třeba tohoto úroku z výnosu produkce uhrazovati. Jenže by se musil týž peníz uhraditi snad pod titulem splátek na výkupné, dané svého času za vyvlastněný soukromý majetek, anebo kdyby byl tento majetek bývalým majitelům prostě vzat bez náhrady, pak by sice byla produkce o ušetřený úrok nebo o ušetřené zmíněné splátky levnější, ale musilo by se učiniti nějaké jiné opatření, aby se z výnosu produkce část zachovala a nestrávila běžným konsumem, nýbrž

mohla se věnovati na nová rozšiřovací zařízení produkční. Výrobní náklady by byly tedy menší a rovněž cena prodejní, předpokládáme-li, že by spotřeba nebyla zkomuniována, mohla by býti o řečený úrok nižší, zvláště kdyby chtěla ona komunita potlačiti soukromohospodářský zisk vůbec a prodávala tovary za ceny výrobní; ale pak by neměla prostředků na rozšíření zařízení výrobních, neboť rozšíření produkce, zvláště nová rozšiřování trvalejších zařízení produkčních, dají se pořizovati jen ze zachycených přebytků produkčních, tedy z úspor produkce, jak se obecně říká. Zdá se věc sice paradoxní: vždyť investovati v zařízeních produkčních je možno každé pohotové jmění a podnikatel může všechno své dosud volné pohotové jmění investovati v nových továrnách, a ne jen snad své zisky; ale v našem případě, kde by nebylo přebytků produkčních, jež jsou za všech poměrů a okolností jediným zdrojem, z něhož se rodí nové kapitály, nebylo by nového volného jmění vůbec, nebylo by volné nové kupní síly a nebylo by tedy vůbec volných prostředků na rozšíření výroby.*)

Jsou různé theorie jak školy objektivistů, tak školy subjektivistů, jež hledí vysvětliti úrok a jeho vztah k produkci a k ostatním nákladům produkčním. Budeme se jimi obírat až v oddíle jednajícím o důchodech, k němuž tu zatím odkazujeme.

Soukromé vlastnictví půdy. Pozemková renta.

Dnešní produkční ústrojí lidstva je vybudováno na zásadě volné soutěže nabídky a poptávky produkovaných statků. Peněžní ceny produktů, touto soutěží na svobodném trhu vytvořené, a rentabilita, kterou podnikatelé skýtají, jsou nejen regulátorem produkce, ale působí zároveň zpětným vlivem i na ceny hmotných pomůcek produkčních a mezd a také na úrok finančních kapitálů. Ale jakkoli tato soustava organizace hospodářské čin-

---

*) Také za dnešní instituce soukromého vlastnictví, kdyby produkce neposkytovala finančních ryzích výnosů, nedala by se produkce zvětšovati a technicky pomocí novějších zdokonalenějších produkčních zařízení zlepšovati; vždyť odprodejem trvajících výroben nastal by jen soukromohospodářský přesun vlastnictví finančních kapitálů: dosud volný peněz kupcův byl by pak vázán v zakoupené výrobě a uvolnil by se týž peněz prodavačí, ale kupní síly by nepřibýlo ani o haléř.